

15. november 2023

Innspill om bærekraftige matsystemer

Takk for invitasjonen til å gi innspill om bærekraftige matsystemer. Dette innspillet handler om bærekraftige matsystemer i det globale sør og er særlig rettet mot Norges samarbeid med utviklingsland.

Til matsystemtoppmøtet i 2021 hadde Norge et [innspill](#) som var utarbeidet i et samarbeid mellom Utenriksdepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Norad, Norges Bondelag, Utviklingsfondet, Caritas og forskere ved NMBU og Fridtjof Nansens Institutt. Innspillet tok til orde for en systemendring på såfrøområdet ved å sette bønder først i politikk og lovgivning knyttet til såfrø. Bakgrunnen for dette initiativet var erkjennelsen av at rundt 80 prosent av frøomsetningen i Afrika stammer fra bøndenes egne såfrøsystemer (som omfatter egenprodusert såvare av både lokale og foredlede sorter) og at andelen også er høy i andre verdensdeler, med variasjoner mellom plantearter og geografiske områder. Samtidig er så godt som all lovgivning, politikk, insentivstrukturer og bistand rettet inn mot å styrke det formelle såfrøsystemet, til dels på bekostning av de lokale såfrøsystemene.

Dette reduserer tilgangen til frø blant småbrukere som er avhengige av de lokale såfrøsystemene for å dyrke mat. Blant andre har forskere ved Fridtjof Nansens Institutt dokumentert eksempler på dette gjennom forskningsprosjektet [DIVERSIFARM](#) (2020-2024), støttet av Norges Forskningsråd. Når såfrø sikkerheten reduseres, reduseres den kanskje viktigste innsatsfaktoren i jordbruket, det som skal gi ny avling. Mangelen på frø som er tilpasset miljø- og klimautfordringer og andre behov er en stor trussel mot matsikkerheten blant småbrukere i sør og dermed både for deres egen matsikkerhet og for matsikkerheten til befolkningen de produserer mat for, blant annet i byer. De lokale såfrøsystemene er bærebjelken i landbruket mange steder. Dette får for lite oppmerksomhet, og et gjennombrudd på dette området er en nødvendig forutsetning for å oppnå FNs mål om matsikkerhet.

Det norske forslaget tok til orde for å endre lovgivning, politikk, strategier og tiltak på en slik måte at de ville styrke og videreutvikle småbrukernes egne såfrøsystemer. Innspillet fikk mye oppmerksomhet, blant annet av FNs spesialrapportør for retten til mat. Fridtjof Nansens Institutt fulgte i etterkant opp sammen med Utviklingsfondet, med et forslag til et kompetansesenter som kunne videreutvikle dette initiativet i samarbeid med internasjonale eksperter og tilby kapasitetsbygging og rådgivningstjenester i til land i sør som ønsker å styrke småbrukernes såfrøsystemer i sine land. Så langt har det ikke lyktes å sikre finansiering til en slik oppfølging, men regjeringen har i sin strategi for matsikkerhet i utviklingspolitikken, [Kraftsamling mot svolt – ein politikk for auka sjølforsyning](#), besluttet å styrkje lokale frøsystem og fremje sortsutvikling, slik at småbrukarar får betre tilgang på frø av god kvalitet, og styrkje rettane deira, mellom anna ved å vidareføre arbeidet med det norske initiativet til FNs toppmøte om matsystem i 2021, som tok utgangspunkt i frøsystemet til småbrukaren (side 18).

I ettertid har undertegnede skrevet en [syntese av forskningen](#) om småbrukeres egne såfrøsystemer på oppdrag for Sekretariatet til Den internasjonale traktaten om plantegenetiske ressurser for mat og landbruk (Plantetraktaten). Syntesen var et av tre

bakgrunnsdokumenter til et globalt symposium om bønders rettigheter til såvare og plantegenetiske ressurser for mat og landbruk under Plantetraktaten, som fant sted i New Delhi i september 2023. Av syntesen går det blant annet fram at nyere forskning anbefaler å ta utgangspunkt i bøndenes egne såfrøsystemer og styrke dem innefra, heller enn å prøve å erstatte dem med formelle såfrøsystemer. Det er mange grunner til dette, blant annet at sortene bøndene selv vedlikeholder og videreutvikler ofte er mer robuste mot klimaendringer, tilpasset bøndenes egne behov, kan ha større næringsverdi og at såvare er tilgjengelig når den trenges. Ikke minst har bøndene tilgang uten å måtte betale, eller for en pris de kan ha råd til å betale. Dessuten er det svært viktig for å ta vare på det genetiske mangfoldet i landbruket. Forskning viser også at fungerende lokale såfrøsystemer er svært viktige for matsikkerheten under pandemier, naturkatastrofer og krig.

En viktig utfordring er at det ikke satses på lokale sorter i foredlingsarbeid annet enn helt sporadisk. Dermed blir ikke avlingene så høye som man kunne ønske og heller ikke andre foredlingsbehov kan følges opp. Også frøkvaliteten er variabel, og det satses knapt på å forbedre den. Så langt skjer arbeid på dette området kun gjennom enkelte lokale frøbanker og initiativer og stort sett med støtte fra ikke-regjeringsorganisasjoner. Deres arbeid vanskeliggjøres gjennom lover som forbyr salg av sorter som ikke er registrert i offisielle sortslister og insentivstrukturer som kan motvirke arbeidet. Det er behov for en helt annen satsning for å utvikle bøndenes egne såfrøsystemer, slik at de – på linje med formelle såfrøsystemer – kan bidra til å oppnå FNs mål om matsikkerhet. Bare når begge såfrøsystemer får brukt sine potensialer til fulle, kan dette bli mulig.

Fridtjof Nansens Institutt er i ferd med å starte opp et nytt prosjekt sammen med Indian Council of Agricultural Research - National Bureau of Plant Genetic Resources og MS Swaminathan Research Foundation for å styrke småbrukeres såfrøsystemer og bønders rettigheter i India gjennom forskning og implementering basert på en 'bottom-up'-tilnærming. Prosjektet følger prinsippene fra det norske såfrøinitiativet til matsystemtoppmøtet i 2021 i praksis, bygger videre på internasjonal forskning på området og på det gode utgangspunktet som den indiske lovgivningen allerede gir. Det er en ambisjon å søke å vise vei på dette området internasjonalt. Prosjektet gjennomføres med støtte fra Norges ambassade i New Delhi.

Vi vil også gjøre oppmerksom på vår [nye nettside om bønders rettigheter til såfrø](#), utviklet for å støtte implementeringen av Plantetraktaten på dette området med forskningsbasert informasjon – med utgangspunkt i en tidligere nettside på området som vi opprettet i 2005.

Fridtjof Nansens Institutt stiller seg fortsatt til disposisjon for en oppfølging av det norske såfrøinitiativet til matsystemtoppmøtet i 2021 i form av det foreslåtte kompetansesenteret eller på andre måter, med sin kompetanse og sitt nettverk av eksperter og relevante aktører i utviklingsland.

Med vennlig hilsen

Regine Andersen
Forskningsleder, biomangfold og naturressurser
Fridtjof Nansens Institutt